

SAŽETAK

Crna Gora je uspostavila okvire za ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Međutim, ozbiljni propusti u propisima i njihovoj primjeni i dalje postoje, počev od nedostatka nezavisnosti i kapaciteta institucija koje se bave ljudskim pravima do neefikasnih sredstava za njihovu zaštitu. Nedovoljni iznosi socijalnih davanja, kao i njihovo neefikasno raspoređivanje praćeno političkom diskriminacijom predstavljaju glavne razloge za zabrinutost. Nedostatak ličnih dokumenata i prijavljenog prebivališta ograničava ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, pogotovo kod pripadnika romske i egićanske populacije, kojima je ograničen pristup i osnovnim uslugama.

Ne postoji dovoljno garancija za nezavisnost Ombudsmana, kao ni dovoljno sredstava i ljudskih resursa za primjenu njegovih ovlaštenja, kao što su zabrana diskriminacije i zabrana mučenja. U ovoj instituciji su važne pozicije upražnjene, izostaju dva od četiri zamjenika, iako se broj slučajeva kojima bi Ombudsman trebalo da se bavi povećava iz godine u godinu. Izostalo je učešće nevladinih organizacija u Nacionalnom mehanizmu za prevenciju torture, koji uspostavlja Ombudsman (član 1).

Mjere za suzbijanje korupcije u oblasti prostornog planiranja i izgradnje i dalje ne pružaju konkretne rezultate zbog nedefinisanih procedura i slabog inspekcijskog nadzora. Postupak razvijanja planskih dokumenata nije dovoljno transparentan i građani u njemu dovoljno ne učestvuju. Primijećene su neefikasne mjere u borbi protiv korupcije u oblasti zdravstvene zaštite – direktno plaćanje lekara je česta praksa među pacijentima, dok su plate lekara i dalje niske. Ne postoji efikasna kontrola nad postupcima javnih nabavki za kupovinu lekova (član 2, stav 1).

Iako je uspostavljena politika zabrane diskriminacije, izostaje njena efikasna primjena. Donošenje odluka o diskriminaciji u našoj zemlji se rijetko zasniva na međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i praksi međunarodnih tijela nadležnih za nadzor nad njihovom primjenom. Očigledan je manjak preciznih evidencija o zabilježenim i procesuiranim slučajevima diskriminacije. Prema ispitivanjima javnog mjenja, nema pomaka u promjeni dominantnih stavova prema Romima – oni su i dalje najviše diskriminisana populacija u državi, zajedno sa LGBT osobama. Romi i dalje nijesu zastupljeni u politici, i za njih nije obezbijeđen niži izborni cenzus, za razliku od drugih pripadnika manjinskih naroda. Sudovi ne obezbjeđuju dovoljnu zaštitu od diskriminacije osobama sa invaliditetom (član 2, stav 2).

Iako je država uvela niz mehanizama za rodnu ravnopravnost, postojeći finansijski i ljudski resursi usporavaju njihovo efikasno i konstantno djelovanje na svim nivoima. Dodatna zakonodavna intervencija je neophodna da bi se obezbijedila zastupljenost žena na izbornim listama i u parlamentu (član 3).

U odnosu na radna prava, primijećena je visoka stopa nezaposlenosti i ozbiljni propusti u praksi. Najčešća kršenja Zakona o radu se ogledaju u zaključivanju „blanko“ sporazuma o prekidu radnog odnosa; nepretvaranju ugovora na određeno vrijeme u ugovore na neodređeno vrijeme; nedovoljnom zaštitom na radu i kršenja prava radnika na slobodan dan tokom državnih ili drugih praznika. Inspekcija rada nije dovoljno efikasna u suzbijanju sive ekonomije i kažnjavanju poslodavaca koji krše Zakon o radu. Uprkos aktivnoj politici zapošljavanja usmjerenoj na, između ostalog, lica sa invaliditetom, kao i Rome i Egipćane, koji spadaju u grupu lica koja se teže zapošljavaju, ove grupe se teže uključuju na tržište rada zbog diskriminacije, nedovoljnih kvalifikacija i nedostatka ličnih dokumenata. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom u praksi se nije pokazao djelotvornim, budući da Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje ne funkcioniše kao nezavisno zakonsko tijelo (član 6). Zabilježena su i teška kršenja prava radnika na zaradu i redovno plaćanje doprinosa za socijalno i zdravstveno osiguranje, a i iznos minimalne zarade je i nedovoljan (član 7).

Primijećena je diskriminacija sindikata, uključujući diskriminaciju sindikalnih predstavnika i nedostatak procesuiranja prijavljenih slučajeva koji uključuju sindikalne aktiviste. Postoje značajna ograničenja prava na štrajk službenika vojske, policije i državne uprave. Novi Zakon o štrajku, koji treba da dovede do usklađivanja sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti još uvijek je u skupštinskoj proceduri, od maja 2013, i treba ga usvojiti što je prije moguće (član 8).

Što se tiče uslova za penzionisanje, država je podigla starosnu granicu i izjednačila uslove za muškarce i žene, a istovremeno ograničila pravo na porodičnu penziju u slučaju smrti supružnika ili roditelja. Osim toga, minimalne penzije same po sebi nijesu dovoljne za izdržavanje. Novčana naknada u slučaju tjelesne povrede, kao i novčana naknada u slučaju nezaposlenosti je preniska. Iznosi socijalnih davanja su takođe daleko izvan odgovarajućeg životnog standarda. Ova davanja se ne temelje na procjeni potreba i ograničena su na najviše 9 mjeseci godišnje. Osim toga, ona se često koriste u političke svrhe, pogotovo u vrijeme izbora.

Sistemska i stabilno finansiranje podrške socijalnim službama još uvijek nedostaje s obzirom na to da podzakonski akti koji treba da detaljnije urede primjenu Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti još nisu u potpunosti usvojeni. Dostupnost socijalnih usluga i pokrivenost korisnika ovim službama se drastično razlikuje između opština. S druge strane, nijesu jasno definisani kriterijumi na osnovu kojih se može lako ocijeniti i uporediti rad ovih centara kao i njihovi rezultati. Zabilježene su nepravosnažne presude o kršenju ljudskih prava na jednokratnu novčanu pomoć, kao i da centri za socijalni rad ne primjenjuju precizne i jedinstvene kriterijume prilikom obračunavanja iznosa ovog vida pomoći. Romi i Egipćani, posebno oni koji nemaju regulisan pravni status, imaju poteškoće u ostvarivanju socijalnih prava zbog restriktivnih zakonskih odredbi, čestih migracija i nedovoljno razvijene svijesti o pravu na socijalnu zaštitu (član 9).

Zabeležena su kršenja Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Zabrinjavajuće je diskriminatorско postupanje prema zaposlenim ženama, čija je plata veća od dvije prosječne zarade za vrijeme porodiškog odsustva. Nove zaštite mjere u postupcima zbog nasilja u porodici, koje su uvedene izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, ne primjenjuju se dovoljno i nedovoljno se promovišu. Još uvijek nije uspostavljena jedinstvena baza podataka o nasilju na rodnoj osnovi, kao ni razvrstavanje po polu, starosnoj dobi i odnosu između žrtve i počinioca. Zaštita žrtava trgovine ljudima takođe pokazuje nedostatke u prepoznavanju potencijalnih žrtava, budući da zvanični podaci pokazuju da u službenim evidencijama broj žrtava opada iz godine u godinu, iako podaci iz skloništa za žrtave govore drugačije.

Uprkos zakonskom okviru koji propisuje prilagođavanje javnih ustanova osobama sa invaliditetom, do sada je u ovom pogledu ostvaren mali napredak. Jedinstvena baza podataka o djeci sa smetnjama u razvoju na nivou svih socijalnih institucija i davaoca usluga i dalje nedostaje. Vaninstitucionalne službe za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice nijesu dovoljno razvijene. Očigledna je potreba za otvaranjem novog dnevnog centra, i obebjedenjem nastavnih i ličnih asistenata s unapredjenim vještinama i informacijama, da bi obavljali svoje zadatke u skladu sa najboljim interesom djeteta. Primijećene su teške povrede prava Romske i Egipćanske (RE) djece kao posljedice prinude djece na prosjačenje i obavljanje drugih poslova. Nije ostvaren napredak u prevenciji i sankcionisanju prakse prinudnih brakova među maloljetcima u ovoj populaciji. Uprkos problemima, proces budžetiranja koji primjenjuje Vlada ne dozvoljava da se jasno definiše dodjeljivanje sredstava koja se odnose na djecu (član 10).

Država ne posjeduje informaciju o tačnom broju beskućnika ili osoba koje nemaju adekvatno stanovanje niti pristup osnovnoj infrastrukturi i servisima kao što su voda, grijanje, odlaganje otpada, sanitarije, i struja, kao ni o broju onih koji žive u prenatrpanim i strukturno nebezbednim stanovima. Čak ni glavni grad Podgorica nema prihvatilište za beskućnike. Osobe bez crnogorskog državljanstva i dalje nemaju pravo na besplatan obrok u narodnoj kuhinji u Podgorici. Ostvarivanje prava na adekvatan životni standard predstavlja značajan problem za RE populaciju, posebno za one koji žive u nehygieniskim, lošim i neformanim naseljima s veoma ograničenim pristupom infrastrukturi koja je neophodna za zdravlje, sigurno stanovanje, sanitaciju, komfor i ishranu (član 11).

Građani i dalje plaćaju za medicinske procedure i lijekove koje bi trebalo da pokriva obavezno zdravstveno osiguranje, djelimično zato što su neki lijekovi jedino dostupni u privatnim apotekama. Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda se i dalje ne primjenjuje potpuno. Ne postoji organizovano obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju u crnogorskim školama. Što se tiče prava na najviši dostupni standard mentalnog zdravlja, treba imati na umu da su skoro polovina pacijenata u Dobroti, Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici u Kotoru, lica čije stanje više ne zahtijeva bolničko liječenje, ali u nedostatku bilo kakvog drugog smještaja, ostaju u toj bolnici. Osobe sa smetnjama u razvoju još uvijek se suočavaju s nemogućnošću lakog pristupa

zdravstvenim ustanovama, s nedostatkom adekvatne opreme i dobro obrazovanog medicinskog osoblja da radi sa ovim osobama. Dječija bolnica nije prilagođena djeci sa invalidskim kolicima i ne pruža odgovarajući smještaj djeci sa teškim invaliditetom i njihovim pratiocima. Romi i Egipćani bez regulisanih ličnih dokumenata se takođe suočavaju sa poteškoćama da efikasno pristupe zdravstvenom sistemu (član 12).

Prepreke pravu na obrazovanje su uglavnom prisutne među ljudima sa invaliditetom i RE djecom. Većina obrazovnih ustanova na svim nivoima obrazovanja nisu fizički pristupna za djecu i studente sa invaliditetom, kao ni nastavni procesi, programi i materijali. Visoka stopa napuštanja škole, posebno među djevojčicama, segregacija u obrazovanju, niski obrazovni rezultati najviše zabrinjavaju u odnosu na pristup RE populacije obrazovanju. Dodatno, nema sistematskog i sertifikovanog obrazovanja za profesore građanskog obrazovanja. Određene teme se namjerno zanemaruju u udzbenicima građanskog obrazovanja, kao što su teme vezane za prava seksualnih manjina. Osnovno obrazovanje nije potpuno besplatno, iako je takvo garantovano Ustavnom Crne Gore.. Dalje, obrazovne ustanove nisu depolitizovane, jer su gotovo svi direktori škola članovi vladajuće partije, koje imenuje ministar. Dodatno, plate nastavnika su konstantno manje od državnog prosjeka jos od 2008. godine (član 13).

Zakon o kulturi dozvoljava politički uticaj prilikom imenovanja članova Nacionalnog Savjeta za kulturu i prilikom imenovanja i izbora organa upravljanja javnih ustanova iz oblasti kulture. Investicije u kulturi su ispod zakonom propisanog minimuma. Investicije u naučni razvoj su nedovoljne. Fond za manjine ne postupa u skladu sa zakonom, primjećen je konflikt interesa i nepoštovanje revizorskih propisa pri raspodjeli sredstava, kako je utvrđeno i odlukama Upravnog suda i izvještajima Državne revizije (član 15).